

УДК 347.2/.3

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.5>

ПОНЯТТЯ ЖИТЛА У КОНТЕКСТІ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Погрібна Ольга Володимирівна,

аспірант відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

Стаття присвячена дослідженню питання розуміння поняття житла у площині приватноправового регулювання. Зокрема, встановлено, що житло є комплексною суспільною, соціально-економічною та правовою категорією, значущість якої як із позицій задоволення фізіологічних потреб людини та забезпечення її життєдіяльності, так і з позицій дотримання усталених міжнародних стандартів прав людини доволі складно переоцінити. Зроблено висновок про те, що поняття «житло» у житловому праві акумулює у собі поєднання як публічних, так і приватних правових аспектів, пов'язаних із реалізацією конституційного права на житло, що, своєю чергою, обумовлює необхідність наділення категорії житла у площині житлового права не лише економічним, а й глибоким соціальним змістом, пов'язаним із виконанням державою її конституційного обов'язку щодо створення умов, за яких кожен матиме змогу задовольнити свою потребу у житлі. Акцентовано, що встановлення правової природи категорії «житло» слід здійснювати не крізь призму особливостей лише однієї галузі права, а з урахуванням її комплексного міжгалузевого характеру та виняткової значущості житла як соціально-економічної категорії. Доведено необхідність нормативного закріплення максимально чіткого розуміння категорії «житло», у тому числі, як об'єкта права власності, що насамперед зумовлено потребами ідентифікації та юридичної кваліфікації того чи іншого майна як житла, визначення його обсягу та характеристик, правильної економічної оцінки у процесі його цивільного обігу, встановлення меж здійснення правомочностей щодо нього, а також підстав та ефективних способів захисту права власності на житло у випадку його порушення. Встановлено, що розуміння поняття житла, його обсяг та юридичні ознаки у межах вітчизняної правової системи суттєво варіюються в залежності від галузі права, у якій воно знаходить своє застосування, що обумовлюється об'єктивними потребами правового регулювання відповідних відносин. Тому важливим є правильне розуміння категорії житла саме із позицій приватноправових начал, зокрема, у контексті здійснення та захисту права власності, відносини щодо яких у силу своєї виняткової суспільної значущості потребують послідовного та ефективного нормативного упорядкування.

Ключові слова: житло, право на житло, право власності, приватноправове регулювання, нерухоме майно, захист права власності.

Pohribna Olha. The concept of housing in the plane of private law regulation

The article is devoted to the study of the issue of understanding the concept of housing in the sphere of private law regulation. In particular, it was established that housing is a complex social, socio-economic and legal category, the significance of which is quite difficult to overestimate both from the standpoint of meeting the physiological needs of a person and ensuring his life, and from the standpoint of compliance with established international standards of human rights. It was concluded that the concept of «dwelling» in housing law accumulates a combination of both public and private legal aspects related to the implementation of the constitutional right to housing, which, in turn, determines the need to assign a category of housing in the field of housing law not only economic, but also a deep social meaning related to the state's fulfillment of its constitutional duty to create conditions under which everyone will be able to satisfy their need for housing. It is emphasized that the establishment of the legal nature of the «housing» category should be carried out not through the prism of the peculiarities of only one branch

of law, but taking into account its complex inter-branch nature and the exceptional importance of housing as a socio-economic category. The need for a regulatory consolidation of the most clear understanding of the category «housing», including as an object of property rights, which is primarily determined by the needs of identification and legal qualification of this or that property as housing, determination of its volume and characteristics, correct economic evaluation in the process of its civil circulation, establishing the limits of the exercise of powers in relation to it, as well as the grounds and effective methods of protecting the right to ownership of housing in the event of its violation. It was established that the understanding of the concept of housing, its scope and legal features within the domestic legal system vary significantly depending on the field of law in which it is applied, which is determined by the objective needs of legal regulation of the relevant relations. That is why it is important to correctly understand the category of housing from the standpoint of private law principles, in particular, in the context of the exercise and protection of property rights, the relations with which, due to their exceptional social significance, require consistent and effective regulatory regulation.

Key words: *housing, right to housing, property right, private law regulation, real estate, protection of property right.*

Поява людства, так само, як і його цивілізаційний розвиток, зумовили об'єктивну необхідність у задоволенні цілої низки базових потреб людей, зокрема, й тих, що наділені характером соціально-побутових. Поряд із задоволенням постійної потреби в їжі, яка є первинною фізіологічною необхідністю для будь-якого людського організму і забезпечує продовження його життєдіяльності, з найдавніших часів людина завжди прагнула убезпечити себе від негативного впливу зовнішніх чинників (соціальних, природних тощо), які могли поставити під загрозу її подальше існування. Дієвим інструментом такого захисту стало спорудження житла, яке слугувало притулком, осередком безпеки на тлі існуючих загроз, таких як несприятливі погодні умови, хижі тварини тощо. Як слушно зазначається в юридичній літературі, протягом усього періоду еволюції людства трансформацій зазнали функції житла, способи будівництва, обладнання житла, проте потреба в ньому залишається актуальною в будь-якому суспільстві незалежно від рівня добробуту громадян. Необхідність мати житло виступає чинником, що спонукає людину до продуктивної діяльності [1, с. 743].

Основи правового регулювання відносин щодо забезпечення права людини на житло закріплюються на рівні практично усіх ключових міжнародно-правових актів, що визначають уніфіковані стандарти у галузі прав людини. Так, ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини визначає право на житло як складову «права кожного на належний життєвий рівень,

включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [2]. Аналогічним є підхід, закріплений у ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який також визначає право на житло як структурний елемент гарантованого кожному права на достатній життєвий рівень [3].

На відміну від міжнародних нормативно-правових актів, вітчизняне законодавство надає праву на житло самостійного значення. Так, ст. 47 Конституції України визначає, що кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Отже, право на житло є самостійним конституційним правом кожної людини, яке наділене особливою юридичною значущістю та разом з іншими конституційними правами, свободами і обов'язками формує зміст конституційного статусу особистості в Україні. Зважаючи на виняткову важливість цього права у контексті забезпечення достатнього рівня життя людини, держава декларує неприпустимість примусового позбавлення житла інакше, як

на підставі закону за рішенням суду. Крім того, на необхідності створення державою правових гарантій безперешкодної реалізації права кожного на житло неодноразово наголошується і в рішеннях Конституційного Суду України. Ідеться, зокрема, про рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд», у якому акцентовано, що Україна має зобов'язання гарантувати право на житло не лише на вітчизняному, а й на міжнародному рівнях. Так, відповідно до пунктів 1, 2 статті 31 Європейської соціальної хартії 1996 року держава зобов'язується вживати заходів, спрямованих на сприяння доступові до житла належного рівня та запобігання бездомності, її скорочення з метою поступової ліквідації [4].

Житло є комплексною суспільною, соціально-економічною та правовою категорією, значущість якої як із позицій задоволення фізіологічних потреб людини та забезпечення її життєдіяльності, так і з позицій дотримання усталених міжнародних стандартів прав людини доволі складно переоцінити. Її фундаментальність знаходить свій прояв у тому, що: 1) задоволення потреби людини в житлі прямо чи опосередковано впливає на задоволення інших важливих потреб, зокрема, фізіологічних, безпекових, освітніх, соціальних, самореалізаційних тощо, та визначає передумови для гармонійного розвитку і становлення людини як особистості та члена соціуму; 2) право на житло, задеклароване на рівні більшості найважливіших міжнародних нормативно-правових актів, є складовим елементом права людини на належний життєвий рівень та відповідно одним із чинників, що безпосередньо впливають на формування стандарту забезпечення людини достатніми матеріальними ресурсами і умовами для життя в гідних умовах; 3) право на житло разом з іншими конституційними правами, свободами і обов'язками формує зміст конституційно-правового статусу особистості в Україні, а його безперешкодна реалізація є ключовою передумовою для можливості здійснення не лише соціальних та економічних, а й особистих конституційних прав

людини. Зважаючи на винятково важливе значення житла і в контексті забезпечення достатнього рівня життя людини в силу його здатності бути інструментом задоволення її ключових потреб, і в контексті сприяння гармонійному розвитку суспільства у цілому, не викликає подиву постійна та доволі прискіплива увага вітчизняного законодавця до правового регулювання відносин, пов'язаних із житлом, зокрема, гарантуванням його недоторканності, забезпеченням з боку держави доступності житла та створенням гідних житлових умов для кожного, особливостями його цивільного обігу тощо. Водночас в основі вирішення кожного із цих питань лежить категорія права власності на житло, здійснення та захист якого можна, без перебільшення, вважати правовим підґрунтям для реалізації усього спектру юридичних можливостей щодо житла, опосередкування динаміки відповідних цивільно-правових відносин, а також законної протидії порушенню, невизнанню чи оспоруванню суб'єктивного права власності на житло.

Зважаючи на те, що правове регулювання відносин у житловій сфері забезпечується в Україні цілою низкою законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які належать до різних галузей права, зокрема, до конституційного, цивільного, житлового, адміністративного, кримінального права тощо, не викликає подиву відсутність універсального розуміння поняття житла як у положеннях вітчизняного законодавства, так і в площині правової доктрини, адже, в залежності від галузі права, в якій застосовується поняття «житло», останнє формується під впливом специфіки її предмета та методу правового регулювання і наділяється відповідними особливостями. Так, виходячи з ієрархії нормативно-правових актів, які регулюють відносини у житловій сфері, найвищою юридичною силою наділені відповідні положення Конституції України, зокрема, ст. 47, яка декларує право кожного на житло. На наш погляд, житло як конституційно-правову категорію, з одного боку, слід сприймати як один із ключових елементів міжнародно-правових стандартів прав людини у частині формування розуміння її достатнього життєвого рівня, а з іншого боку, як об'єкт

конституційно-правових відносин, який обумовлює передбачений Конституцією України обов'язок держави та уповноважених нею органів щодо створення належних правових, економічних, соціальних умов задоволення потреби кожного в житлі. Зазначене, своєю чергою, наділяє категорію житла у площині конституційного права характером публічності. Більше того, варто наголосити й на доволі широкому у порівнянні з іншими галузями права розумінні поняття житла як конституційно-правової категорії, яке, як зазначається в літературі, включає не лише житлові будинки, квартири та їх ізольовані частини, але й інші споруди, які традиційно використовуються для проживання (чум, яранга, циганська кибитка тощо) [5, с. 122]. Зазначений підхід знаходить своє відображення у практиці Європейського Суду з прав людини, зокрема, у справі «Баклі проти Об'єднаного Королівства» 1996 р., коли суд зазначив, що ніщо у статті 8 Конвенції та у попередніх рішеннях Суду не свідчить на користь того, що концепція «житла» має обмежуватися резиденцією, яка облаштована відповідно до чинного законодавства та визнав, що захистом статті 8 Європейської Конвенції з прав людини охоплюється циганська кибитка (шатро) [6].

Якщо ж розглянути поняття житла крізь призму нормативних положень житлового законодавства, зокрема, Житлового кодексу України від 30.06.1983 р. (далі – ЖК України), цілком очевидно, що воно є центральною категорією житлового права, яке згідно зі ст. 2 ЖК України забезпечує правове регулювання відносин, що виникають, змінюються та припиняються з приводу реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на житло, належного використання і схоронності житлового фонду, а також зміцнення законності в галузі житлових відносин. З цього чітко прослідковується комплексна міжгалузева природа житлових правовідносин, які акумулюють у собі як приватні, так і публічні правові аспекти. До такого висновку доходить і К. В. Заєць, на думку якої, у житловому праві поєднуються публічний і приватний інтереси. Публічний інтерес реалізується за допомогою механізму обліку громадян, які

потребують покращення житлових умов та надання житла в державному та комунальному житловому фонді. Приватний інтерес полягає в тому, що кожний громадянин намагається самостійно задовольнити особисту потребу в житлі [7, с. 127]. Отже, поняття «житло» у житловому праві акумулює у собі поєднання як публічних, так і приватних правових аспектів, пов'язаних із реалізацією конституційного права на житло, серед яких: формування житлових фондів та управління ними; забезпечення осіб житлом із дотриманням принципу соціальної справедливості; визначення загальнодержавних стандартів житла, його соціальних та санітарних норм; покращення житлових умов; закріплення прав та обов'язків суб'єктів житлових правовідносин у процесі володіння та користування житлом тощо; забезпечення схоронності житлових фондів тощо. Зважаючи на характер та специфіку вищезазначених аспектів, цілком очевидно є недоцільність заперечення значущості діяльності держави та уповноважених нею органів у процесі забезпечення здійснення суб'єктами права на житло та применшення частки публічного інтересу у площині правового регулювання житлових відносин. Зазначене, своєю чергою, обумовлює необхідність наділення категорії житла у площині житлового права не лише економічним, а й глибоким соціальним змістом, пов'язаним із виконанням державою її конституційного обов'язку щодо створення умов, за яких кожен матиме змогу задовольнити свою потребу у житлі.

Якісно приватноправові засади упорядкування майнових відносин у житловій сфері визначаються положеннями цивільного законодавства України, зокрема, нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), глава 28 якого присвячена правому регулюванню відносин щодо здійснення права власності на житло. На наш погляд, визнання житла повноцінним об'єктом права власності та визначення особливостей правового регулювання відносин щодо здійснення права власності на житло шляхом закріплення їх в окремій главі ЦК України є зрозумілим та закономірним як із позицій необхідності приватноправової деталізації конституційних положень, присвячених праву

кожного на житло, так із позицій необхідності підкреслення специфічного правового режиму житла як різновиду майна, основою якого є право власності та інші речові права на нього. При цьому, наголошуючи, що у будь-якому випадку встановлення правової природи категорії «житло» слід здійснювати не крізь призму особливостей лише однієї галузі права, а з урахуванням її комплексного міжгалузевого характеру та виняткової значущості житла як соціально-економічної категорії, між тим, відзначимо про необхідність нормативного закріплення максимально чіткого розуміння категорії «житло», у тому числі, як об'єкта права власності, що насамперед зумовлено потребами ідентифікації та юридичної кваліфікації того чи іншого майна як житла, визначення його обсягу та характеристик, правильної економічної оцінки у процесі його цивільного обігу, встановлення меж здійснення правомочностей щодо нього, а також підстав та ефективних способів захисту права власності на житло у випадку його порушення.

Ст. 379 ЦК України містить легальну дефініцію поняття житла фізичної особи як житлового будинку, квартири, іншого жилого приміщення, призначених та придатних для постійного або тимчасового проживання в них. Із аналізу цієї норми робимо висновок про те, що вітчизняний законодавець при тлумаченні поняття житла, з одного боку, зробив спробу визначити його шляхом наведення невичерпного переліку різновидів житла, що в цілому сприймається позитивно на тлі потенційної появи нових його різновидів та відсутності потреби у нормативному їх розширенні, а з іншого боку, закріпив низку основних конститутивних ознак, відповідність яких дозволяє віднести той чи інший об'єкт права власності до досліджуваної категорії. Це, зокрема, призначеність та придатність для постійного або тимчасового проживання. Крім того, можемо виокремити ще одну суттєву юридичну ознаку житла, яка полягає у необхідності віднесення його до категорії нерухомих речей. Це, своєю чергою, ставить під сумнів позицію деяких дослідників про те, що такі об'єкти матеріального світу, як каюта на кораблі та намет, також слід включати у поняття «житло».

У науці питання поняття та правової природи житла є доволі дискусійними та зумовлюють диференціацію авторських позицій. Так, Є. О. Мічурін вважає, що житлом є квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду» [8]. М. К. Галянтич та Г. В. Самойленко, визначаючи поняття житла, стверджують, що ним має визнаватися приміщення, що збудоване у відповідності з ДБН та СНіП, прийняте в експлуатацію спеціальною комісією та зареєстроване саме як жиле приміщення, призначене для постійного проживання людини, завершене будівництвом та віднесенне в установленому порядку до житлового фонду [9, с. 138]. Вочевидь, у запропонованому визначенні дослідники намагалися акумулювати усі найважливіші передумови для набуття об'єктом нерухомоті правового режиму житла, проте не врахували можливості тимчасового проживання у ньому. Крім того, існує й думка щодо необхідності виокремлення в дефініції житла такої його ознаки, як внесення щодо нього відповідних відомостей до державного реєстру прав. Так, О. В. Воронова визначає його як квартири та житлові будинки без поділу на квартири, які призначені та придатні для постійного проживання в них і внесені як такі до державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень [10, с. 5]. На нашу думку, наведене визначення також не позбавлене недоліків, адже, як слушно зауважує О. В. Дзера, придатність для проживання людини будинку визначається шляхом введення його в експлуатацію відповідними спеціалістами та відповідною державною реєстрацією новоствореного будинку як жилого в порядку, визначеному для реєстрації об'єктів нерухомоті [11]. Таким чином, немає потреби в дублюванні у дефініції поняття житла вимоги щодо його державної реєстрації, яка презюмується, виходячи із визнання його придатним.

У контексті дослідження також варто розглянути дефініції житла, що містяться у відмінних від ЦК України законодавчих

актах, зокрема, в ч. 2 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, що знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Аналізуючи зазначену законодавчу норму, В. Т. Маляренко слушно зауважує, що у кримінальному судочинстві судова практика здійснює більш широке тлумачення поняття житла. Так, при кваліфікації низки злочинів, таких як крадіжка, грабіж, розбій, пов'язаних із проникненням у житло, суди визнають за житло і готельні номери, і вагонні купе, і туристичні палатки, і лікарняні та санаторні палати тощо, тобто всі ті приміщення, у яких проживає людина постійно чи тимчасово (за винятком, звичайно, каналізаційних шахт, трансформаторних будок та інших аналогічних місць притулку певної категорії осіб), що не співпадає з нормами цивільного чи житлового права [12, с. 80].

Незважаючи на те, що тлумачення поняття «житло» у площині кримінального та кримінального процесуального права справді є значно ширшим, ніж це має місце у цивільному та житловому праві, та передбачає віднесення до досліджуваної категорії об'єктів матеріального світу, що не відповідають основним кваліфікаційним ознакам житла з точки зору приватного права, серед представників доктрини цивілістики зустрічаються й інші думки. Так, при тлумаченні норми ст. 379 ЦК України, яка, крім житлового будинку та квартири, містить поняття «інше жила приміщення», Б. Винник зазначає, що інших приміщень, які можуть бути житлом, слід відносити готелі, будинки у санаторіях, гуртожитки, притулки, будинки-інтернати тощо [13, с. 28]. Проте ми не можемо погодитися із зазначеною позицією, виходячи з аналізу низки вітчизняних нормативно-правових актів. Перш за все, слід взяти до уваги положення ст. 4 ЖК України, яка визначає, що житловий фонд формується за рахунок включення до

нього жилих будинків, а також жилих приміщень в інших будівлях, що знаходяться на території України. До житлового фонду включаються також жилі будинки, що належать державно-колгоспним та іншим державно-кооперативним об'єднанням, підприємствам і організаціям. Зважаючи на зазначене, вбачається, що до житлового фонду належать наступні види об'єктів нерухомого майна: жилі будинки і жилі приміщення в будівлях, квартири, садибні (одноквартирні) жилі будинки. Своєю чергою, деталізацію об'єктів житлового фонду також містять норми ст. 14.1.129.1 Податкового кодексу України, згідно з якими до об'єктів житлової нерухомості належать: а) житловий будинок; б) прибудова до житлового будинку; в) квартири; г) котедж; г') кімнати у багатосімейних (комунальних) квартирах. При цьому згідно зі ст. 14.1.129-1 такі об'єкти нерухомості, як готелі, мотелі, кемпінги, пансіонати, туристичні бази, гірські притулки, табори для відпочинку, будинки відпочинку, віднесені законодавцем до об'єктів нежитлової нерухомості. Якщо здійснити порівняльний аналіз норм житлового та податкового законодавства, присвячених деталізації об'єктів житлового фонду, вбачається, що саме норми податкового законодавства забезпечують більш чітке розуміння категорії житла, а також тих об'єктів нерухомості, які до нього не належать, що сприймається доволі парадоксально на тлі існування та застосування застарілого понятійного апарату чинного вітчизняного житлового законодавства.

Загалом, з огляду на зазначене, слід зробити висновок про те, що розуміння поняття житла, його обсяг та юридичні ознаки у межах вітчизняної правової системи суттєво варіюються в залежності від галузі права, у якій воно знаходить своє застосування, що обумовлюється об'єктивними потребами правового регулювання відповідних відносин. Саме тому вкрай важливим є правильне розуміння категорії житла саме із позицій приватноправових начал, зокрема, у контексті здійснення та захисту права власності, відносини щодо яких у силу своєї виняткової суспільної значущості потребують послідовного та ефективного нормативного упорядкування. Йдеться, зокрема,

про необхідність сприйняття житла, по-перше, як об'єкт нерухомого майна, що унеможлиблює віднесення до досліджуваної категорії таких об'єктів, як каюта на кораблі, туристичний намет, циганське шатро, фургон тощо; по-друге, як об'єкт житлової нерухомості, чиє функціональне призначення полягає саме у постійному чи тимчасовому проживанні фізичної особи, тобто веденні у житлі побуту, задоволення своїх фізіологічних та інших потреб впродовж певного періоду часу, а придатність – у здатності житла виконувати своє функціональне призначення, відпо-

відаючи низці технічних, санітарно-гігієнічних, архітектурних та інших вимог. Саме тому цілком очевидною та концептуально обґрунтованою є неможливість віднесення до категорії житла у його приватноправовому розумінні таких об'єктів нерухомості, як готель, мотель, хостел, пансіонат, санаторій, будинок відпочинку тощо, які, хоч і придатні для постійного чи тимчасового проживання фізичної особи, проте не призначені для цього. Це узгоджується із законодавчо закріпленим підходом до сприйняття їх саме як об'єктів нежитлової нерухомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полякова С.В., Когатько Ю.Л. Житлові умови в ієрархії потреб населення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 20. С. 742–746.
2. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf> (дата звернення: 06.09.2023).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 06.09.2023).
4. Рішення Конституційного Суду України (Другий Сенат) від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі № 3-181/2020(440/20) за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-21#Text> (дата звернення: 06.09.2023).
5. Марценко Н. Порівняльно-правова характеристика поняття житла у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4(16). С. 121–125.
6. Buckley v United Kingdom, Merits, App No 20348/92, Case No 23/1995/529/615, ECHR 1996-IV, [1996] ECHR 39, (1997) 23 EHRR 101, IHRL 3110 (ECHR 1996), 25th September 1996, European Court of Human Rights [ECHR]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00158076&filename=CASE%20OF%20BUCKLEY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.docx&logEvent=False> (дата звернення: 07.09.2023).
7. Заєць К.В. Правова природа відносин у житловій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Т. 1, № 35. С. 126–130.
8. Мічурін Є. О. Житлове право України / Мічурін Є. О., Сліпченко С. О., Соболев О. В. Харків : «Еспада», 2004. 318 с. URL: <https://studfile.net/preview/2398194/page:9/> (дата звернення: 11.09.2023).
9. Галянтич М. К., Самойленко Г. В. Характеристика житла за законодавством України та у практиці Європейського суду з прав людини. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 134–140.
10. Воронова О. В. Підстави набуття права власності на житло : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2005. 20 с.
11. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 5-те вид., стереотипне. К. : Юрінком Інтер, 2017. 976 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/72482-1-ponyattya-ta-oznaki-jitla-yak-obkta-prava-vlasnost.html> (дата звернення: 12.09.2023).
12. Малярєнко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Кримінальний процес України: Стан та перспективи розвитку*. К. : Ін Юре, 2004. С. 74–103.
13. Винник Б. Поняття «житло» в законодавстві України та його правове значення. *Юридичний журнал «Юстиніан»*. 2005. №3. С. 26–30.